

A SZIGETKÖZ ÖKOLÓGIAI VÍZIGÉNYÉNEK MEGHATÁROZÁSA, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A SZLOVÁK–MAGYAR TÁRGYALÁSOK FOLYTATÁSÁRA⁹

BERCZIK ÁRPÁD és GUTI GÁBOR

A tanulmányt 12 intézmény 21 munkatársa készítette, a témafelelős irányításával végrehajtott egyeztető tárgyalások eredményeinek figyelembevételével.

Előzmények

A Bős–Nagymarosi Vízlépcsőrendszer tervezésének, kivitelezésének, majd üzemelésének során ismételten felvetődött magyar vonatkozásban a korábbi főmeder (Öreg-Duna), a szigetközi mellékágrendszerek és a Mosoni-Duna vízjárásának (vízellátásának) kérdésköre, tekintettel a bósi vízlépcső üzembe helyezésével megváltozó vízkormányzásra. A kezdeti időszakban a döntő kérdés az Öreg-Dunában meghagyandó minimális vízhozam meghatározása, majd a Szigetköz egyes részein a felszín alatti vízszint várható süllyedésének kezelése, később az elterelés következtében szükségessé váló kárenyhítő beavatkozások vízigényének biztosítása volt. A sikeres felszíni vízpótlások ellenére is megfigyelhető volt azonban a környezetminőség bizonyos romlása, ezért a **szigetközi térség egészének ökológiai állapot-javítása egyre határozottabb célként jelent meg** a vízügyi ágazat szabályozási törekvései között az utóbbi években.

A jelenlegi súlypont szemléletileg előtérbe helyezi a természeti, tájképi értékek fenntartását, illetve rehabilitációját, figyelemmel a különböző gazdálkodási ágak érdekeire is. Ez a szemléleti megközelítés összhangban van a **biodiverzitás fenntartásának** nemzetközileg is megalapozott szükségességével és nem utolsósorban a területileg érintett három szomszédos ország (Magyarország, Ausztria, Szlovákia) közös nemzeti parkjának újra felmerült koncepciójával. Jelenleg a legszélesebben megfogalmazott feladat: a Szigetköz ökológiai vízigényének (vízkészlet igényének) meghatározása. A kérdéskörhöz kapcsolódó problémák feltárása és a lehetséges megoldások felvázolása elsősorban az EU Víz Keretirányelv (VKI) tartalmával összhangban kívánatos, tekintve, hogy a Duna menti államok a kötelező határidők betartása mellett munkálkodnak a VKI végrehajtásán.

A fenti aktualitásokból kiindulva a MeH Nemzeti Területfejlesztési Hivatala egy tanulmány készítésével bízta meg BERCZIK ÁRPÁD akadémikust, illetve az MTA ÖBKI Magyar Dunakutató Állomást. Ebben, szakemberek, illetve szakintézmények kijelölt körének

⁹ A Miniszterelnöki Hivatal Nemzeti Területfejlesztési Hivatalának megbízására készült tanulmány. Vácrátót, 2003., 503 oldal és 25 oldal összefoglaló alapján készült tájékoztató.

bevonásával kellett a Szigetköz vízigényét meghatározni, figyelemmel a szlovák-magyar tárgyalásokra is.

A tanulmány felépítése

A tanulmány első fejezetei a Duna vízének megosztására vonatkozó eddigi javaslatokkal (ideértve a hágai ítélet kérdést érintő részeit), a VKI figyelembe veendő vonatkozásaival, valamint a szigetközi víztestek tipizálásával, kijelölésével foglalkoznak. A további főfejezetek a felszínalatti és a felszíni vízterek jelenlegi környezeti, ökológiai és biológiai állapotával, valamint a természetvédelem, az erdőgazdálkodás, a mezőgazdaság és a halgazdálkodás által megfogalmazott vízigények összetevőivel és lehetséges meghatározásával foglalkoznak. Különösen ez utóbbi főfejezetek az előzményekben jelzett aktualitásokhoz igazodva tartalmazzák megállapításaikat.

Néhány tanulság

A tanulmányban foglalt vizsgálati eredményekkel és az azokra épülő megállapításokkal a megbízó rendelkezik, néhány, elsősorban szemléleti vonatkozású tanulságot azonban az alábbiakban emelünk ki.

A Szigetköz ökológiai vízigényének elemzésekor a szempontok között **felmerült a VKI szerinti „jó ökológiai állapot/potenciál” elérése és fenntartása, amit a jövőben környezeti célkitűzésnek kell tekintenünk.** A VKI szerinti biológiai vízminősítő rendszer (a víztestek ökológiai állapot szerinti osztályozása, az ökológiai potenciál meghatározása) jelenleg még a régebbi EU tagországokban is csak részlegesen és kísérleti jelleggel működik. Ha a VKI magyarországi bevezetése tudományos megalapozottsággal, a javasolt monitorozási tevékenység személyi és technikai feltételeinek biztosításával valósul meg, akkor is csak több éves kutatómunkával határozható meg szakszerűen az az ökológiai vízkészlet, amely nélkülözhetetlen a szigetközi vízrendszer jó ökológiai állapota/potenciálja eléréséhez.

Nyilvánvaló, hogy az **ökológiai szemlélet** térhódításával a víztestek jellemzése és minősítése, a célkitűzések megfogalmazása jelentősen eltér az eddig követett gyakorlattól, és mindez számos vitára ad okot a szakemberek között. Az európai uniós vízügyi szabályozás jelenlegi bizonytalanságai, valamint a VKI módszertanának nyitott kérdései miatt azonban a Szigetköz ökológiai vízigényének meghatározását más oldalról, hagyományos szempontok szerint kellett értelmeznünk. A VKI szemléletmódja így is sok helyen felbukkan a tanulmányban. Ez esetenként hiányérzetet is okozhat, mivel az ökológiai vízigény számos esetben nem jelent meg mérési eredmények, határértékek és konkrét számadatok formájában. Megfogalmazásra kerültek ezzel szemben olyan elméleti megfontolásokon alapuló javaslatok, amelyek megvalósítása a Szigetköz folyóvízi rendszerét a kevésbé zavart ökológiai állapot felé mozdítaná, a VKI-ban felvázolt törekvéseknek megfelelően.

A Szigetköz vízszükségletét többféle aspektusból elemeztük:

- természetvédelmi igények, a biológiai sokféleség megőrzése,
- gazdasági ágazatok (erdőgazdálkodás, mezőgazdaság, halgazdálkodás stb.) fenntartásához, fejlesztéséhez kapcsolódó vízigények,
- egyéb hasznosítási szempontok, mint vízellátás, terület- (település) fejlesztés, rekreáció, ökoturizmus stb. vízigénye.

A tanulmány hangsúlyozza többek között, hogy a **Szigetköz** hidrográfiai, talajtani és biogeográfiai sajátosságai, mozaikszerű természeti sokfélesége még az évszázados emberi terhelések ellenére is **vitathatatlan természeti és gazdasági érték, amelynek rehabilitációja, valamint harmonizált hasznosítása korszerű gazdasági érdek**. A szigetközi vízhalózat, a felszín alatti és felszíni vizek változatos és változékony paramétereinek értékelése kényes, de nem megoldhatatlan feladat elé állítják azokat, akik a társadalmat szolgáló természet- és tájvédelmet, a különböző gazdálkodási ágazatok, valamint a lakosság más érdekeivel harmonizáltan kívánják megoldani. **E megállapítások** a Szigetközi–Csallóközi Nemzeti Park 2005-ben elkészült megvalósíthatósági tanulmányában **már közvetlenül hasznosultak**, például a térség területfejlesztési problémáinak megoldását elősegítő, kedvező jövőkép ismertetésében.

A szigetközi vízrendszer rehabilitációjának megalapozásakor a konkrét műszaki beavatkozások kidolgozásához gyakran hiányosak az ökológiai vízigény tervezési alapadataira vonatkozó szakmai ismeretek. Az információigény kielégítéséhez az ökológiai vízigény meglévő tervezési adatainak, a VKI ajánlásainak és az eddigi hosszú idejű monitorozás tapasztalatainak figyelembevételével **kialakított hidrobiológiai megfigyelőrendszert kell fenntartani. Ilyen irányú kezdeményezésnek** tekinthetjük az ÉDUKÓVIZIG által jelenleg (2005) koordinált, a Folyóvízi életterek hidro-ökológiai működőképességének vizsgálata c. **nemzetközi (INTERREG) kutatási projektet**, amelynek alapvető célkitűzése a Mosoni-Duna komplex hidrológiai és ökológiai felmérése.

Végül hangsúlyozni kell, hogy a szigetközi vízrendszer rehabilitációját megalapozó problémafeltárás, számos mérési adatsor, megfigyelés, felismert részösszefüggés mellett, sok esetben elméleti megfontolások alapján történt. Tudomásul kell venni, hogy az ökológiai vízigény felelős meghatározásához szakértői csoportmunka kell (mérnök, ökológus, hidrobiológus, mező-, erdőgazdász, közgazdász stb.). Azt is világosan kell látni, hogy a bármilyen lelkiismeretesen meghatározott ökológiai vízigény műszaki kielégítését követően, a kívánatos hatékonyság biztosítására a körültekintő finom szabályozás itt is elkerülhetetlen.

A tanulmány szerzői

MTA ÖBKI Magyar Dunakutató Állomás, Göd–Vácrátót: DR. BERCZIK ÁRPÁD, DR. GUTI GÁBOR – VITUKI I. és III. Intézete, Budapest: DR. LÁSZLÓ FERENC, LIEBE PÁL, SZALAI JÓZSEF – Magyar Állami Földtani Intézet, Budapest: DR. SCHAREK PÉTER – Erdészeti Tudományos Intézet, Budapest: DR. SOMOGYI ZOLTÁN – Észak-dunántúli Vízügyi

Igazgatóság, Győr: BAROSS KÁROLY, JANÁK EMIL, PANNONHALMI MIKLÓS, SÜTHEŐ LÁSZLÓ – Észak-dunántúli Környezetvédelmi Felügy., Győr: DR. HORVÁTH LAJOS – Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatósága, Sarród: DR. AMBRUS ANDRÁS, SZABÓ CSABA, TAKÁCS GÁBOR – Magyar Term.-tud. Múz. Állattára és Növénytára, Budapest: DR. BUCZKÓ KRISZTINA, DR. MÉSZÁROS FERENC – ELTE Növényrendszertani és Ökológiai Tanszék, Budapest: HAHN ISTVÁN – Ny.-M. Egyet., Szigetköz Kut. Közp., Mosonmagyaróvár: KOLTAI GÁBOR, PALKOVITS GUSZTÁV – valamint: DR. HAJÓSY ADRIENNE (Budapest)